

Jordmor på Romerike

Skrevet av Helga Sund

Denne artikkelen beskriver jordmoryrket - verdens eldste kvinneyrke. Her beskrives yrkets utvikling fra 1700-tallet, med informasjon og opplysninger om noen av jordmødrene som hadde sitt virke på Romerike.

Illustrasjon av en jordmor som tar imot et barn i en håndbok for jordmødre fra 1515.

Jordmoryrket skal være verdens eldste kvinneyrke. Betegnelsen skriver seg fra den tida da kvinnene fødte på jordgolvet eller ute på marka. Det var smått stell med fødselshjelp da fødsel blei sett på som normalt og fysiologisk. Mange kvinner døde under svangerskap og fødsel, og spedbarnsdødeligheten var høy. Den fødende fikk som regel hjelp av kloke koner og/eller nabokoner. Hygiene var dårlig, og aller verst var det for den fattige.

Jordmorutdannelse

Etter hvert fikk vi så en jordmorutdannelse. Kirkeordinansen av 1531 hadde en bestemmelse som slo fast at prestene skulle undervise jordmødre. Deres oppgaver ble senere bl.a. regulert i Christian Vs Norske Lov i 1687. På 1600-tallet oppfant hoffkirurg Peter Clamberlen fødselstanga, et nyttig instrument i mange tilfeller.

Jordmorloven

I 1810 kom jordmorloven som delte Danmark-Norge inn i jordmordistrikt. Amtmannen skulle ansette jordmødre i amtet, og deres lønn ble regulert. Jordmora måtte ha vitnesbyrd fra jordmorskolen i København. Hun måtte også ha gode vitnesbyrd i sedelighet, utstedt av den som var hennes sjelesørger. I Norge var det da fra før ca. 50 jordmødre som var utdannet ved Fødselsstiftelsen i København, som fra 1766 hadde tatt opp norske elever. 1810-lova slo altså fast at bare jordmødre fikk drive fødselshjelp. Det fungerte nok ikke alltid i praksis, for Norge er jo et vidstrakt land.

På landet var lønna 20 rd pr år, 2 favner ved, et hus med hage og beite til ei ku. Honoraret jordmora fikk var 4 mark hvis den fødende var ei bondekone, husmannskone 2 mark og 1 mark hvis hun var kona til en innerst. Jordmora var også vaksinatrise. For hver koppevaksinering fikk hun 12 skilling. Man kunne ikke få gifte seg hvis ikke vaksinasjonen var i orden.

Norsk jordmorskole

I 1818 fikk Norge egen jordmorskole, Fødestiftelsen i Christiania. Jordmoryrket var den første yrkesutdannelsen som var tilgjengelig for kvinner.

Ett jordmordistrikt

Skedsmo og Nittedal var ett jordmordistrikt etter 1822. Lønna for jordmora var her 16 spd, 2 favner bjørkeved eller 4 spd, ett kufor eller 10 spd, hus med hage eller 20 spd. I 1898 ble det bestemt at staten, amtet og herredet skulle dele på utgiftene til jordmor.

To jordmordistrikt

I 1902 ble Skedsmo delt i to jordmordistrikt: Vestre distrikt: Lørenskog, Strømmen og alle gårder vest for Nitelva. Østre distrikt: Lillestrøm med Skedsmo bygd øst for Nitelva. Begynnerlønn var 200 kr året med 2 alderstillegg på 50 kr etter hver 5 og 10 år.

Skedsmo eget jordmordistrikt

I 1922 ble Skedsmo bygd et eget jordmordistrikt. Fra 1947 foregikk de fleste fødsler i sykehus eller fødestuer. Antall fødestuer økte fram til 70-åra, mens det i dag finnes bare knapt 60 igjen grunnet sentralisering.

Noen jordmødre i distriktet vårt:

- ✚ **Marie Paulsdatter Valstadbråten** f. i Askim i 1791, gift med Ole Hansen var i lang tid jordmor i Skedsmo. Hun arbeidet her også før hun ble «beskikket».
- ✚ **Marthe Kristine Sørum** søkte om å få bli jordmor i 1827, men det ble frarådet da hun bodde på Kjellerholen, som hadde vært oversvømt om sommeren, og dermed var hun isolert og utilgjengelig slik at Marie Paulsdatter var blitt benyttet. Hun hadde fått utdannelsen bekostet av noen Skedsmobønder. Dermed ble hun «beskikket» som jordmor og vaksinatrise i Skedsmo

og Nittedal i 1828. I 1861 sluttet hun og fikk i pensjon fra Skedsmo, årlig 10 spd, mens Nittedal ikke bevilget noe. Da var hun blitt enke og bodde på Valstadbråten.

✚ **Anne Marie Olsdatter**, hennes datter, f. i Aker i 1816, gift med snekker Lars Iversen fra Nes på Romerike, ble så i 1861 «beskikket» som jordmor i Skedsmo. (Nittedal hadde nå sin egen jordmor). Skedsmo hadde på denne tida 3349 innbyggere. Formannskapet ville svært gjerne ha Anne Marie, for «hun kjenner bygdens forhold og har en tid fungert, og alle er fornøid med henne». Som andre jordmødre vaksinerte hun også.

✚ **Emilie Larsdatter**, Anne Maries datter, f. 1844 på Valstadbråten, gift med Kristian Olsen, opprettet i 1880 kontrakt med Lillestrøm sykekasse. Med det forpliktet hun seg til å bosette seg fast på Lillestrøm og være jordmor for sykekassens medlemmer. Årlig lønn var 160 kr. (Sykekassen ble oppløst i 1906, og deretter ble hun lønnet av Skedsmo kommune og Akershus amt.) Hun bodde tvers overfor Arbeidersamfunnet. I 1889 (1880?) ble hun så «beskikket» til jordmor i Lillestrøm. Da Skedsmo i 1902 ble delt i to distrikt, ble hun jordmor i østre distrikt, Lillestrøm og Skedsmo bygd. Senere ble Skedsmo bygd eget jordmordistrikt.

Like til hun døde i 1921, hadde hun også stor privatpraksis. Dette var Lillestrøms første faste jordmor. Hun kaltes Madam Olsen og var meget dyktig. Det var nok mye hennes innsats som gjorde at barnedødeligheten i Lillestrøm og Skedsmo gikk ned. Det var også spesielt med TRE generasjoner jordmødre: mor, datter og datterdatter!

✚ **Karoline Sofie Jacobsdatter Ruud** ble i 1902, da Skedsmo som nevnt ble delt i to jordmordistrikt, «beskikket» som jordmor i vestre distrikt, dvs. Strømmen, Lørenskog og gårdene vest for Nitelva. Hun var født i 1875 i Rakkestad, gikk jordmorskole i Oslo 1897 – 1898, og var jordmor i Løten før hun kom til Skedsmo i 1903. Ruud var leder i Den norske jordmorforening en tid fra 1920. Hun var også medlem av departementskomiteen som skulle revidere jordmorutdannelsen 1919 – 1920.

✚ **Agnes Olivia Birkeland** ble ansatt i Skedsmo da bygda ble eget jordmordistrikt i 1922. Hun var født i 1894, var fra Bergen, og var også utdannet ved jordmorskolen der i 1919 – 1921. Før hun kom til Skedsmo var hun jordmor på det værharde Stadtlandet. Mannen hennes var møbelsnekker Ole Birkeland. Hun var en periode fra 1923 leder i Akershus jordmorforening, og skal ha vært meget dyktig.

✚ **Astrid Høgden**, f. Røkke, var fra Skatval. Hun var utdannet på sykehuset i Elverum, hadde plikttjeneste i Finnmark og var distriktsjordmor i Ski før hun kom til Lillestrøm ca. 1945 og giftet seg med kinobestyrer Ola Høgden fra Valdres. Hun ble en meget gammel dame, hele 102 år. Hun var født i 1902 og døde i 2004.

Fru Høgden drev jordmorpraksis i Lillestrøm til ca. 1960. Hun hadde egne lokaler i samme bygget som Lillestrøm kino. Den første hun skal ha tatt imot her, var et barnebarn i 1947. I sitt ekteskap «overtok» hun mannens fem voksne barn, og de kan ikke få fullrost henne nok. Det ble etter hvert en stor familie, og de jeg har snakket med sier hun var en enestående snill bestemor som alltid husket alle med gaver, ofte selvlagede. Det var alltid rotete hjemme hos henne, for hun satt i godstolen med sine forskjellige håndarbeider. Hun var med i Velferden, ei aktiv dame.

Da hun var yngre, kjørte hun rundt til sine fødende med motorsykel og skinnlue, er det blitt meg fortalt. Ett av barnebarna sier hun var tøff, kjørte bil til hun var 90 år og var hard på

gassen! Ettermålet sier hun var populær, blid, varm, omtenksum og sterk, et godt menneske. Et barnebarn fortalte at da fru Høgden var lita, satte hun seg på ei nål, men hun fikk ikke lov å skrike, så den nåla gikk hun med hele livet! Et bevis for at det var ei tøff dame! Da hun fylte 90 år ble hun hedret av Bilavisa som hentet henne til biltur i en gammel, ærverdig Rolls Royce. Turen gikk til Holmenkollen og Frognerseteren.

- ✚ **Ester Holt**, f. 1912, var ferdig utdannet ved Rikshospitalet i 1940. Hun het Haugen som jente og kom fra Sollia i Østerdalen der hun som fersk jordmor vikarierte en tid i Folldal og Stor-Elvdal. Kom trolig til Lillestrøm rundt 1943, og giftet seg med drosjeeier Harald Holt. Her praktiserte hun til ca. 1960.

Det ble jo etter hvert uvanlig med hjemmefødsler, de fleste fødte på sykehus. Dermed ble inntektene deretter, og hun begynte i Hjemmesykepleien, var helsesøster, var på helsestasjonen, jobbet også på Lillestrøm sykehus. Sønnen har fortsatt jordmorveska hennes stående. Før hun fikk bil, syklet hun med jordmorveska bakpå til kundene sine. Han husker det hendte hun ble hentet med motorsykkel, så satte hun seg bakpå og av sted bar det!

Like til hun var 88 kjørte hun bil. Sønnen har fortalt at når det ved tilkalling av ambulanse ble spurt etter navn på pasienten, ble hun irritert, for hun mente navnet hadde ingen betydning, og at dyrebar tid gikk. Han fortalte også at hun flere ganger opplevde å komme til fødende der ingen ting var gjort av forberedelser, det gjaldt særlig klær og utstyr til barnet. Dette var i 40-50 åra, og det var nok fortsatt mye fattigdom blant folk flest. Pasientene kalte henne «søster Ester».

Fru Holt var flink i allslags håndarbeid, sydde, vevde og strikket. Sønnen sier hun rett som det var besøkte gamle pasienter. De jeg har snakket med, sier hun var flink med mennesker, spesielt med barn, og godt likt. Hun var meget aktiv i organisasjonsarbeidet, var med i landsstyret, bl. a. ved 50-årsjubileet for Jordmorforbundet i 1958. Da var hun jubileumsmøtets vert. Hun var formann i Akershus Jordmorforening, og ved 60-årsjubileet i 1968 var hun også med i landsstyret. De siste tre hjemmefødsleene hun hadde var i 1969, 1970 og 1979. Fru Holt døde høsten 2008.

- ✚ **Engeline Jacobine Worsøe**, f. Haukås i 1891, d. 1989, var fra Sveio i Sunnhordland. Hun kom til Lillestrøm i 1923 og var distriktsjordmor i Fet, Rælingen og Skedsmo. Hun var utdannet i Bergen og var 22 år da hun var ferdig jordmor. Det sies at hun tok imot minst 1200 barn. Fru Worsøe møtte mannen sin, Karl Edvard Worsøe på Dombås Hotell der hun lærte å lage mat. Hun drev praksis i sitt eget hjem i Skedsmogata 19 der hun hadde 4 senger på ett rom og 2 barselrom. Som hjelpere hadde hun jordmorstudenter og barnepleiersker og datteren Gerd Berg. Hun ble forresten hjulpet til verden i 1925 av **Ida Ørbeck** som skal ha vært jordmor her i 1920-åra.

Det er fortalt mange historier om fru Worsøe. En informant som ble tatt imot av henne, sier hun sa at han var det styggeste hun hadde sett, men at han hadde kommet seg med åra. En annen har fortalt at da fru Worsøe kom hjem til henne da hun skulle føde, tok mannen hennes imot i døra, og han har nok sett så forstyrret ut at jordmora skyfla ham barskt til side og spurte: «Hvem er det som er sjukest her, da?» Datteren forteller at en gang kom mora til en fødende på Kjeller der det lå 12 barn på golvet, det var sengeplassen. Dette gjorde et stort inntrykk på fru Worsøe, og forteller mye om de sosiale forhold folk flest levde under. Ettermålet sier mye godt om fru Worsøe. Hun var svært godt likt, hadde godt humør, var tøff og mild, sprek.

Hennes datter skriver: «Hun var et fantastisk nydelig menneske som var høyt elsket av alle som lærte henne å kjenne. Hun var flink til alt. Lagde god mat til de som fødte hjemme hos henne, sydde og strikket klær til alle barna, broderte og vevde. Hun var personlig kristen – var verdens beste mor for fire egne barn og ett adoptert. Hun tok selv imot alle sine 10 barnebarn.» (I tillegg hadde hun 5 i USA).

Som eldre var hun aktiv og sprek. Var aleine på hytta, pilka om vinteren, gikk på truger, og som 90-åring reiste hun til familie i USA på besøk. Sykla ofte ut i oppdrag. Selv om hun var populær, var hun beskjeden når det gjaldt egen person. I 1980-åra hadde TV 2 et lite innslag med fru Worsøe der de tok henne med til fødeavdelingen på SiA.

✚ Det skal ha vært flere jordmødre her i distriktet bl.a. en **fru Hansen** i Gjerdrumsgata som skal ha vært her før 1930. En informant forteller at mannen hennes i 1918 ble hjulpet inn i verden av Fru Hansen. Da hun kom inn i hjemmet til den fødende, flokket de eldre barna seg rundt jordmorveska og målte den med øynene for å se hvor stor unge hun hadde med seg, og de lurte på åssen i all verda ungen fikk plass til beina oppi der! Dette var jo før seksualopplysningens tid, og før Anne Cath Westlys «sjokkerende» barnetime der hun fortalte om mamma'n som hadde baby i magen! Fru Hansen var «ei lita rund dame», sa vedkommende. En annen sa: «Hu var alltid så blid.» Jeg har dessverre ikke funnet ut noe mer om henne.

Ja, dette er jo bare litt om noen av jordmødrene i vårt distrikt. Det er et stort sprang fra de kyndige konene til de utdannede jordmødrene. Tenk, for en innsats de har gjort. Spedbarnsdødeligheten og barseldødeligheten gikk ned, mye takket være dem. (I dag dør 1,6 av 1000 nyfødte). Mange steder i Norge har jordmødrene trosset både vind, vær og ugjestmild natur for å nå fram til fødende. Ikke rart at mange var tøffe damer. De måtte nok være både bestemte og strenge, men også milde og medfølelse. De jeg har funnet fram til her har akkurat dette ettermålet – tøffe, snille og med godt humør.

Kilder: Lillestrømboka, Skedsmo bygdebok og samtaler med etterkommere, lillestrømlinger og skedsmosokninger.